

PINTES GÁBOR

OKTATÁSÜGYI REFORMOT: IGEN VAGY NEM?¹

A Katedra előző (XXVI/6) számában áttekintést igyekeztem nyújtani azokról a főbb tendenciákról, melyek „oktatásügyi reform” címszó alatt a változás szándékát és reményét kommunikálták mind a szakmai, mind a laikus közönség felé. A máig elérhető és hivatkozott ún. stratégiai dokumentumok összefoglalják azokat az eszméket, motívumokat és értékeket, melyek megvalósulása esetén ténylegesen egy korszerű és a jelen (esetleg jövő) korhoz igazított oktatásügyi rendszerhez lenne szerencsénk. A tisztelt olvasó számára azonban már a fent idézett tanulmányomból és ezen sorokból nagy valószínűséggel kiolvasható, hogy ami terv és szándék szintjén megfogalmazódott az elmúlt közel három évtizedben, azt a gyakorlatba (sajnos) nem sikerült maradéktalanul átültetni. Vannak persze olyan elemei az oktatásügyi reformoknak, melyek megvalósultak (pl. az egyes iskolatípusok fenntartóinak definiálása, a közoktatás normatív alapú finanszírozása, stb.), de olyan lényegi változások, melyek a mindennapi nevelő-oktató munkát illetik, csak az elképzelések, tervek, óhajok – esetleg álmok szintjén maradtak. A legfőbb gond az, hogy mindeközben eltelt közel három évtized, megváltozott a világ, és vele együtt nagyon sok minden, ami alapján és ahova kellene irányulnia az intézményes edukációnak. Azt sem mondhatjuk (kifogás-ként, ürügyként), hogy nincs elegendő információnk, összehasonlítás

alappunk, intő jelünk ahhoz, hogy ráébredjünk: elmenőben van a vonat. Az a vonat, mely nem dőcög, hanem egyre sebesebben száguld. A vonat a világ és a kor, melyet nem nagyon érdekel, hogy valaki kimarad vagy lemarad róla. Globális világban élve és gondolkodva lassan, de biztosan kifogyunk a regionalitás érveiből és kifogásaiból. Nem árulok el újdonságot azzal, hogy reformokra, rendszerszintű újításokra akkor szokott szükség lenni, amikor igénye felmerül, amikor általános elégedetlenség mutatkozik azzal a rendszerrel szemben, mely az adott időben meghatározza és működteti a folyamatot. S hogy elégedetlenségből nincs hiány, az is tény. Hasonlóképpen reformból és megoldási javaslatokból sem volt hiány az elmúlt három évtizedben, de tényleges rendszerszintű, mélyreható és leginkább a nevelés és oktatás tartalmát érintő változás és változtatás mindezidáig nem történt. Képletesen azt is mondhatjuk, hogy a 2019-ben működő iskolák nem sokban térnek el a három évtizeddel ezelőtt dolgozó oktatási intézményektől. Adódik a kérdés: Van-e értelme és esélye várni/kivárni egy ténylegesen megvalósuló reformot, vagy valami mást kell(enne) tennünk? Válaszom a kérdésre nem költői, de nem is egyértelmű, hiszen a szakma sem egységes a megválaszolásában. Ami viszont engem illet, ki kell fejeznem elég egyértelmű kiábrándultságomat egy átfogó oktatásügyi reform megvalósulása

ügyében. Ezzel nem a jelen helyzetbe való beletörődést szeretném sugallni, hanem inkább azt, hogy átfogó, komplex és globális reform helyett több kisebb, a nevelési-oktatási rendszer egyes területeit érintő változtatást kellene célul kitűzni.

TUDJUK, HOGY MIT KELL MEGVÁLTOZTATNI – A KÉRDÉS, HOGY MIKÉNT

Ez a kérdés fogalmazódott meg a 2018. évi Katedra Nap során, melyet Fodor Attila előadása mellett Andruskó Imre és Albert Sándor hozzászólása, a vitában elhangzott véleménye is megerősített bennem. Ismételten megjegyzem, hogy nem beszélhetünk teljes nézetazonosságról a reformok jellege és volumene terén. A tekintetben viszont igen, hogy nincs vesztegetni való időnk. Több oknál fogva sincs. Egyrészt a szakmai felelősség és becsület is azt diktálja, hogy a(z) (szak)ember azt, amit művel, korszerűen és a lehető legmagasabb minőségi elvárások alapján tegye. Másrészt iskoláink szempontjából is egzisztenciális kérdés, hogy a magyar iskola a kornak megfelelő célok felé és módon gyakorolja a rá bízott és tőle elvárt feladatokat.

Első hallásra egy laikus számára talán érthetetlennek tűnik, hogy három évtized alatt miért nem sikerül egy épkezláb reformot kidolgozni és a gyakorlatba átültetni. Miért éppen az oktatásügy az a kakukktójás, mely kilóg azon rendszerek sorából, melyek

óriási tömegeket érintenek, melyekről rengeteg szó esik (leggyakrabban nem pozitív értelemben), szinte képtelen a megújulásra. A mindennapi életünk megannyi területén ment végbe gyökeres változás, és talán már nem is emlékszünk, hogy milyen volt bankrendszerünk, a média, a távközlés harminc évvel ezelőtt. Ezzel szemben (ahogy már említettem) az iskoláink és a bennük folyó oktató–nevelő munka nagyon is hasonlít a múlt század nyolcvanas éveinek végéhez. Tisztelet a kivételnek.

Igazi változást és változtatást (reformot) többféleképpen lehet véghezvinni. Az első változat egy erősen központosított rendszert feltételez, melyben a fenntartó és a feltételeket diktáló fél hatalmából kifolyólag aránylag egyszerű módon viheti végbe az általa elképzelt korrekciókat, és alakíthatja elképzelése szerint a rendszert. Az aránylag gyors és hatékony véghezvitelnek vannak azonban hátulütői és kockázati tényezői is. Itt és most leginkább a demokratikus elvek esetleges sérülését értem ez alatt. Tudnunk kell viszont azt is, hogy amikor nagy a baj, gyakran kell direktív lépésekhez folyamodnunk. Ez a hozzáállás felülről irányított és levezényelt reformot jelent, mely az esetleg meg nem értett és elfogadott szándékok ellenére közép- és hosszútávon eredményes és életképes lehet. A másik lehetőség egy alulról építkező és tudatos szakmai és laikus közösség együttműködésén és

a konszenzuson alapuló megegyezés reformja.

A hazai oktatásügy esetében viszont nem beszélhetünk sem felülről diktált, sem alulról építkező reformról. Igazat adok Albert Sándor azon nézetének, hogy igazi reform megvalósulásáról Szlovákiában nem lehet beszélni. Legalábbis nem komplex értelemben. Vannak területek, melyeken végbementek bizonyos változások, de ezek inkább az oktatásügyünk szervezési, finanszírozási és formális területét érintették. Másrészt egyet kell értenem Fodor Attila első olvasatra talán erős kijelentésével is, hogy a hazai pedagógusközösség „torkán” már nem lehet egy újabb, felülről diktált reformot „lenyomni”. A felettébb szerencsétlen helyzet ugyanis azt hozta, hogy voltak és vannak felülről meghozott és gyakran a pedagógusközösségre, diákokra, szülőkre erőszakkal kényszerített változtatások, melyek híján vannak szinte bárminemű racionális, stratégiai elképzelésnek. A gyakorlati hasznuk is gyakran egyenlő a nullával. A szakmai és a laikus közösség mégis ezekkel azonosítja a reformot, és mára, mondhatni, szitokszó lett a reform kifejezés az iskola- és oktatásügy terén. Így lehet egyszerre igaza Albert Sándornak és Fodor Attilának is. A nem is annyira kérdés, inkább felelős kötelesség tehát azt diktálja számunkra, hogy nagyon komoly munkába kell belefognunk ahhoz, hogy azt a már említett vonatot nehogy mindenkorra lekéssük, s ezzel

jövő generációk sorsát határozzuk és pecsételjük meg – negatív értelemben.

Meggyőződésem, hogy átfogó és globális oktatásügyi reformra várni jelen esetben, helyzetben és harminc év tapasztalatának birtokában nem lenne helyes dolog. Nagyon sok példa és bizonyíték áll rendelkezésünkre, hogy a mögöttünk tudott három évtizedben meg lehetett volna valósítani egy olyan reformot, melynek mára talán már az eredményét is láthatnánk. Bizonyos okok folytán viszont minderre nem került sor. Ha viszont nem akarunk sodródni azzal a hullámmal és áramlattal, mely nélkülöz bárminemű stratégiai elképzelést és hosszú távú célokat, az aktivitást és kezdeményezést saját kezünkbe kell vennünk. Én úgy nevezném mindezt, hogy a kétséges „nagy reform” helyett sok kis reformot, illetve innovációt kell kidolgozni, kipróbálni és bevezetni iskoláinkba. Nem valamiféle nagy csinnadrattával járó forradalomról elmélkedem, hanem egy, az adott feltételeket és körülményeket elfogadó, esetleg azok határait feszegető változások és változtatások sorozatára gondolok.

Gyakran idézett stratégiai dokumentum részemről a Tanuló Szlovákia dolgozat, mely részletes elemzés és állapotfelmérés alapján határoz meg egy sereg elérendő célt. Az oktatásügyi tárca számára ez nem volt elég konkrét és alkalmazható anyag, ezért inkább Excel táblázatokba szorított kétéves akciótervek által képzeli el a jövő ok-

tatásügye felé vezető utat. Ez legyen a tárca problémája. Szerintem ezek a táblázatok ismételt nem arról szólnak, amire szükség lenne. Ezért kell részünkről kiemelni azokat a stratégiákat, hosszú és középtávú célokat, melyeket részre és feladataira bontva hónapok, esetleg évek múlva a gyakorlatban vizsgálhatunk és alkalmazhatunk. A Tanuló Szlovákia dolgozatnak egyik sarokköve az ún. „puha készségek – soft skills” felé történő elmozdulás. Fodor Attila a Katedra Napokon elhangzott előadásában ezt többek között úgy fogalmazta meg, hogy az oktatásnak a tanítás helyett a tanulásra kell összpontosítania. Arra, hogy ne a tanár által tanított tananyag legyen a folyamat központi eleme, hanem a tanuló tanulási készsége. Az, hogy miként tud megtanulni tanulni, miként sajátítja el azokat a készségeket, melyek segítségével nem csak egy jól hangzó frázis lesz az élethosszig tartó tanulás, a lifelong learning.

A nehézség itt is a „hogyan”-ban rejlik. A modern didaktika, pl. a pszichodidaktika rendelkezik azokkal az eljárásokkal, melyekkel ezeket a célokat el lehet érni. Az a feladatunk, hogy olyan eljárásokat válasszunk ki, melyek a gyakorlatban is alkalmazhatók – és kezdjük el használni őket. Irreális lenne azt hinni, hogy pár hónap leforgása alatt a tanítók és tanárok nagy többsége képes áttérni olyan stratégiákra és metodikákra, melyekről talán tanult egyetemi tanulmányai során, de a gyakorlatban még nem alkalmazta őket. Első lépésben kisebb mintán tör-

ténne az elmélet gyakorlati hitelesítése, mely után következhet a szélesebb körű alkalmazás. Nem a pesszimizmus, inkább a reális gondolkodás és szakmai tapasztalat mondja belőlem, hogy legalább egy pedagógusgenerációba fog telni az, hogy gyökeres és tényleges változásokról beszélhessünk. Feltéve, ha ma munkához látunk.

Az ún. kis reformok, innovációk stratégiáját segítheti a „jó gyakorlat példája”, melynek célja az ún. kövendő közoktatási (nevelési és oktatási) gyakorlatok azonosítása. Célunk kidolgozni egy olyan tervezetet, mely alapul szolgál a közoktatás gyakorlati innovációinak megvalósításához. Információval rendelkezünk számos olyan, a gyakorlatban egyedinek mondható edukációs gyakorlati példáról, melyek modernnek és innovatívnak nevezhetők, de eddig ismeretlen (inkább sejtett) okoknál fogva nem nyertek széles körű alkalmazást. Fontosnak tartjuk ezért az empirikus tapasztalatok gyűjtésének és szakmai elemzésének felvállalását a felvidéki és az anyaországi iskolák edukációs jó gyakorlat példájával kapcsolatban. A folyamat két szakaszra osztható:

1. ún. terepmunka, azaz a hazai és a magyarországi iskolákban alkalmazott innovatív gyakorlat rögzítése és pontos szempontrendszer alapján történő kiértékelése,

2. a megvalósított elemző és összegző munka után a felvidéki közoktatási intézmények feltételeihez történő igazítás – azaz a konkrét törvényi és gyakorlati feltételek elemzése a korábban

megállapított és körülhatárolt gyakorlati innovációk gyakorlati megvalósíthatósága szempontjából.

Mindezek kimenete (mit változtassunk) alapul szolgálna az innovációk gyakorlati megvalósításához (hogyan változtassunk). Az egyes részfeladatok egy-egy dolgozat és szakmai kollokvium formájában lennének a szélesebb szakmai közösség elé tárva – így segítve az elmélet és a „jó gyakorlat példájának” minél szélesebb körben történő alkalmazását.

HOSSZÚ ÉS RÖGÖS ÚT ÁLL ELŐTTÜNK

Az itt felvázolt innovatív stratégia csak egy a sok közül, mely utat mutathat azon célunk felé, hogy végre tenni tudjunk és tegyünk is egy modernebb és ezzel jobb nevelési-oktatási gyakorlat felé. Nehéz és hosszú út áll előttünk, és a folyamat/rendszer minden elemének együtt kell akarnia és működnie ahhoz, hogy valamiféle eredményt és előrehaladást remélhessünk. Ha ma elkezdjük, van esélyünk. Ha kivárunk, holnap már késő lehet.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM, ILL. EGYÉB FORRÁSOK

- Fodor Attila: *Csak reformot ne?! címmel elhangzott előadása a XXVII. Katedra Nap rendezvényén 2019. november 30-án*
- Albert Sándor és Andruskó Imre felszólalása a XXVII. Katedra Nap rendezvényén, 2019. november 30-án
- <https://www.minedu.sk/uciace-sa-slovensko/>

¹ A tanulmány szerves részét képezi a VEGA 1/0098/17 *Az individuális koncepció és a tanítási stratégia összefüggései a pedagógusi életútja szempontjából* c. kutatási projektnek.